

vrije tijd en de geneugten van een nieuwe, mondiale markt, waar voor jongeren aantrekkelijke Producten worden aangeboden: film, brommers en muziek. Van den Heuvel zegt het niet met zoveel woorden, maar het meest opmerkelijke aan zijn studie is dat de nieuwe jeugdcultuur enerzijds razendsnel tot stand kwam, anderzijds zich betrekkelijk gelijkmoedig en zonder al te veel conflicten voltrok. Opvallend is, de auteur sluit daar zijn slotbeschouwing ook mee af, dat de geestelijkheid in zo'n door en door katholieke stad als Tilburg nauwelijks een factor was in dat proces: 'Zij deinde vrijwel zonder zichtbaar protest of verzet met de golven van de verandering mee'. En zo verlicht deze studie wat meer dat 'zwarte gat' van de jaren vijftig, al was het alleen maar met die aardige anekdotes over de wijze waarop jongeren in de krant met pater Wouters in debat gingen over de biecht, het communisme of zakgeldproblemen, herinneringen ophaalden aan de manier om in films voor boven de achttien te komen, en vooral ook hoe ze zelf soos-avonden organiseerden met schaarse sfeerverlichting en veel nieuwe muziek.

Toch kleven er aan deze dissertatie ook wat problemen, waarvan de belangrijkste is dat de auteur betrekkelijk weinig tot geen aandacht heeft voor de groepsvorming onder jongeren. Natuurlijk laat hij zien dat ze zich soms met hun brommers verzamelden, vrij massaal de parkbankjes bezetten om te vrijen of met duizenden die soos-avonden bezochten. Maar de specifieke sociale cohesie in die groepen, door Van Hessen (1964) zo naar voren gebracht, klinkt op cruciale plaatsen niet door. Zo wordt merkwaardig kort aandacht besteed aan het zogenaamde 'Gruyteren', het heen en weer slenteren tussen de aan weerszijden van de Heuvellaan gelegen winkels van De Gruyter. Hoewel Van Hessen in de literatuurlijst is opgenomen is het net of Van den Heuvel het belang van een dergelijk intrigerend verschijnsel, dat toch aan de orde moet komen als men het over 'jeugdcultuur' heeft, niet snapt. Iets dergelijks gebeurt als hij het heeft over 'de Rios-bende'. Dit was een groepje jongens die zich vroeg in de jaren vijftig verzameld had onder de naam *Ruzie is ons Streven* (in een andere versie: *Rukken is ons Streven*). De behandeling daarvan is ook al weer zo kalmerend: het stelde al met al niet veel voor en het was ook zo weer over. Het lijkt wel alsof er in de Chicago-school nooit wat over bendevorming is geschreven. Hier wreekt zich enigszins dat het archiefonderzoek, met name in politie- en/of justitie-archieven, kennelijk niet zeer indringend is geweest, noch ook is gesproken met een of meer voormalige politieambtenaren. Maar de auteur was ook niet op zoek naar demanieren en vormen waarop jongeren met elkaar omgingen, zoals ook blijkt uit zijn 'topic-lijst' voor de interviews, waar dit aspect geheel ontbreekt. Het merkwaardige effect daarvan is dat jongeren in dit boek voorkomen als los individu óf als behorend tot een omvangrijke, maar nogal abstracte leeftijdscategorie. En met alle waardering voor deze studie, dat lijkt me nogal afbreuk doen aan de waarde van dit onderzoek.

P. de Rooy

J. Peet, *Katholieke arbeidersbeweging, II, De KAB en het NKV in de maatschappelijke ontwikkeling van Nederland na 1945*, P. Mertens, J. Roes, ed. (KDC bronnen & studies XXV; Baarn: Arbor, Nijmegen: Katholiek documentatie centrum, 1993, 566 blz., f49,50, ISBN 90 5158 040 1 ; KDC ISBN 90 70504 37 5).

De in 1985 verschenen bundel J. Roes, ed., *Katholieke arbeidersbeweging. Studies over KAB en NKV in de economische en politieke ontwikkeling van Nederland na 1945* (Baarn: Ambo, 1985) schetste de algemene ontwikkeling van de katholieke arbeidersbeweging tot de fusie met het NVV in 1981. In de voorliggende vervolgstudie behandelt auteur Jan Peet de werking van

de verbondsorganisatie, van de regionale en plaatselijke organisatie en van de met de katholieke arbeidersbeweging verbonden instellingen. Niet aan bod komen de internationale activiteit van KAB en NKV en de rol en betekenis van de vrouwenwerking. Vooral die laatste beperking is zeer te betreuren, want zij bevestigt de mijns inziens ontrecte indruk dat de arbeidersbeweging enkel een mannenzaak is, zonder dat de inbreng van vrouwen eigenlijk is nagegaan.

Het boek vangt aan met een zeer uitgebreid inleidend deel. Daarin worden niet alleen opzet, vraagstelling en uitgangspunten van dit tweede volume uitgewerkt, maar wordt tevens een overzicht gegeven van het arbeidersvraagstuk in zijn geheel met de verburgerlijkingshese als leidraad. Het eigenlijke corpus over de katholieke arbeidersbeweging is opgedeeld in drie delen: het eerste deel behandelt de periode 1945-1952, het volgende de jaren 1953 tot de omvorming van KAB tot NKV in 1963 en het laatste deel sluit daarbij aan tot 1975, na de vorming van de FNV. Deze drie delen volgen grotendeels een parallelle structuur. Elk deel opent met een voorstelling en korte bespreking van een brontekst die de centrale thematiek van elke periode goed aangeeft. Daarna volgt telkens een hoofdstuk dat beschrijft hoe het verbond zijn taak zag in de zich wijzigende sociaal-culturele context. Het volgende hoofdstuk, driemaal onder dezelfde — mijns inziens ongelukkig gekozen — titel 'De KAB (Het NKV) en de structuur van de samenleving', gaat dan dieper in op de belangenbehartiging van KAB/NKV, met telkens haar/zijn actie voor democratisering van het bedrijfsleven, sociale zekerheid en gezondheid, bezit- en inkomenspolitiek, en maatschappelijke dienstverlening. Peet behandelt niet alleen de voorstellen en acties voor een hervorming van de samenleving, maar ook (onder andere) de werking van ziekenfondsen en van de verzekeringsmaatschappij Concordia, en de activiteiten van de Centrale Volksbank. Het derde hoofdstuk van elk deel bespreekt dan het regionale en plaatselijke werk van de beweging, met in het bijzonder aandacht voor de betrokkenheid van de leden bij het bewegingsleven. Hier komen tevens de dienstverlenende activiteiten van de beweging aan bod, in het bijzonder de juridische dienstverlening en de activiteiten van Herwonnen Levenskracht. Elk deel wordt afgesloten met een conclusie, die peilt naar een verklaring voor de geschetste ontwikkelingen. Helemaal op het einde van het boek volgen nog een aantal nabeschouwingen bij de geschiedenis van KAB en NKV in de Nederlandse samenleving na 1945.

Deze studie brengt zowel een minutieuze en indringende analyse van de organisatie van de katholieke arbeidersbeweging als een synthese die zowel het nationale als het regionale en het plaatselijke niveau omspant. Die grondige aanpak levert belangrijke nieuwe inzichten op en verdient alle lof. Toch heb ik bij dit boek enkele bedenkingen. De auteur heeft gepoogd om een omslachtige en complexe materie in een eenvoudige en heldere structuur te vatten, maar is daar mijns inziens toch niet helemaal in geslaagd. Vooral de vermenging van collectieve en individuele belangenbehartiging leidt tot verwarring. Het geheel blijft verbrokkeld, de 'didactische' inleidingen ten spijt. Het is niet duidelijk in welke mate de studie volledig is; ik heb bijvoorbeeld informatie gemist over specifieke structuren voor bepaalde groepen werknemers (vrouwen, jongeren, uitkeringsgerechtigden, migranten): bestonden die niet of heeft de auteur er geen aandacht aan geschonken? Verwijzingen naar internationale literatuur ontbreken vrijwel geheel, waardoor deze studie perspectief mist. In het op zich mooie inleidende overzicht over arbeiderscultuur zijn Peet een aantal recente sociaal-wetenschappelijke studies ontgaan (onder andere van H. Ganzeboom, B. Steijn en M. de Witte, en van C. P. J. Middendorp).

Uit deze studie blijkt dat de Nederlandse katholieke arbeidersbeweging nooit een bevredigende organisatievorm heeft gevonden om sociaal-economische en sociaal-culturele activiteiten samen te brengen. Peet geeft aan dat de beweging na 1945 versmalde en zich steeds meer terugtrok op de sociaal-economische actie en het sociaal-culturele en maatschappelijke werk

aan de basis van zich af stootte. Terecht ziet hij daarin één van de oorzaken van de neergang in de jaren zestig en zeventig. Ik ben het echter niet met de auteur eens dat dit een haast onvermijdelijke evolutie was. Dat in de moderne verzorgingssamenleving steeds minder mensen een beroep behoeven te doen op maatschappelijke hulpverlening (458), moet genuanceerd worden. Zo leert een vergelijking met België dat de christelijke arbeidersbeweging er daar in de jaren zestig en zeventig wél in slaagde een aantrekkelijk sociaal-cultureel activiteitenpallet te handhaven en haar dienstverlening aanzienlijk uit te breiden. De overheid heeft het sociaal-cultureel werk en de maatschappelijke dienstverlening niet overgenomen, maar wel gesubsidieerd, zodat de arbeidersbeweging de noodzakelijke professionalisering zelf kon doorvoeren. Theoretisch had de KAB/NKV ook naar een dergelijke politiek kunnen streven; het is de vraag waarom zij dat niet gedaan heeft.

P. Pasture

R. Koole, *De opkomst van de moderne kaderpartij. Veranderende partijorganisatie in Nederland 1960-1990* (Dissertatie Leiden 1992; Utrecht: Het Spectrum, 1992, 462 blz., f49,90, ISBN 90 274 3142 6).

De politieke wetenschappen hebben de beschikking over een handvol etiketten om de politieke partijen in de westerse democratieën te typeren in de diverse fasen van hun ontwikkeling. Theoretici als Duverger, Neumann, Kirchheimer en Panebianco onderscheiden in die ontwikkelingsgang drie stadia. In de periode tot ongeveer 1920, voorafgaande aan de massademocratie, ontstaat de kaderpartij of individuele representatiepartij. Tussen 1920 en 1960, als de massademocratie zich consolideert, verandert zij in een massapartij of sociale integratiepartij. Door de groei van de massacommunicatiemiddelen en de welvaart vanaf 1960 doet ten slotte het type van de *catch-all* partij of electoraal-professionele partij haar intrede. Deze ontwikkeling heeft vooral in de Verenigde Staten geleid tot een modieus debat over de 'neergang van partijen'. Partijen zouden aan functie verlies hebben geleden en daardoor in verval zijn geraakt. Zij zouden hun intermediaire rol tussen overheid en burger niet meer voldoende vervullen en kiezers zouden zich niet meer in haar herkennen.

De historicus-politicoloog Ruud Koole, voorheen hoofd van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen te Groningen en thans verbonden aan de vakgroep politieke wetenschappen te Leiden, heeft in zijn proefschrift proberen vast te stellen, in hoeverre het ontwikkelingsschema toepasbaar is op de Nederlandse situatie, met name dan wat betreft de laatste periode, en of er ook in Nederland sprake is van een neergang van partijen. Daarbij heeft hij zich, om het overzicht te behouden, beperkt tot de veranderingen in de organisatiestructuur van de grotere partijen: ARP, CHU, KVP, CDA, PvdA, VVD en D66. De studie is voor een belangrijk deel gebaseerd op gegevens, die zijn verzameld in het kader van een internationaal onderzoeksproject, waarin de ontwikkeling van de partijorganisaties in twaalf Westeuropese en Noordamerikaanse landen tussen 1960 en 1990 met elkaar worden vergeleken en waarover eveneens in 1992 (een eerste) verslag is gedaan (R. S. Katz, P. Mair, ed., *Party organisations in Western democracies 1960-1990. A data handbook* (Londen, 1992)). De gegevens zijn vooral ontleend aan formele regelingen, zoals neergelegd in statuten en reglementen, en aan andere partijdocumenten als jaarverslagen, financiële verslagen, nota's en brochures, waar nodig aangevuld met gegevens uit onderzoek in de partijarchieven en de literatuur.

De studie valt uiteen in vier delen. Het eerste deel bestaat uit een korte schets van de